

Araştırma

DOÇ. DR. MUSTAFA KEMAL YILMAZ

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Risk Yönetim Müdürlüğü

DR. ALİ KÜÇÜKÇOLAK

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Araştırma Müdürü

Basel II Uygulamalarının KOBİ'lere Etkileri ve İMKB Şirketlerinin Bu Açından Değerlendirilmesi

Özet

Uluslararası finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler, mali disiplini sağlamak ve global riski yönetmek amacıyla, gerek mali kurumların analiz ve raporlama kabiliyetinin geliştirilmesine, gerekse bu kurumlarla kredi ilişkisi içinde bulunan şirketlerin iç bünyelerini düzeltmelerine yönelik bir takım önlemlerin alınmasını gerekli kılmıştır. Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından geliştirilen ve 2007 yılı başından itibaren G-10 ve AB ülkelerinde, 2008 yılı başından itibaren ise ülkemizde uygulamaya girecek olan Basel II Yeni Sermaye Yeterliliği Standartları, bir taraftan bankalara risklerini etkin bir şekilde yönetebilmeleri için belli standart veya içsel modellerin uygulanması zorunluluğunu getirirken, diğer taraftan da Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri (KOBİ), bankalardan kullanacakları kredinin maliyetini aşağıya çekebilmek ve kredi derecelendirme kuruluşlarından yüksek not alabilmek için bir dizi önlemler almayla ve kurumsal gelişim göstermeye yönelmiştir.

Bu çalışmada, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)'nda işlem gören, bilançosunu konsolide olmayan şekilde, enflasyon muhasebesi esasına göre düzenleyen, reel sektörde faaliyet gösteren 105 şirket ele alınmış, bu şirketler içinde Basel II'ye göre KOBİ ta-

nımına giren 41 şirketin 2004 yılı mali tablo ve dipnotları analiz edilerek, Basel II'ye geçiş sürecinde karşı karşıya kalabilecekleri mali ve yapısal sorunlar; i) öz sermaye, ortaklık yapısı ve imtiyazlar, ii) aktif-pasif yönetimi ve ipotek kullanımı, iii) yabancı para açık pozisyon durumu ve kur riskine duyarlılığı, iv) banka kredisi kullanımı, v) kârlılık ve gelir-gider dengesi, vi) grup şirketleri ile ilişkiler alt başlıkları altında ele alınıp incelenmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, İMKB'de işlem gören imalat sanayi şirketlerinin yaklaşık % 57'si Basel II'de yapılan KOBİ tanımı içine girmektedir. Yapısal olarak çoğu (% 54) aile şirketi şeklinde olan bu şirketlerin karşı karşıya kaldığı en önemli sorun öz sermaye yetersizliğidir. İncelenen şirketlerin % 65'inde, bankalardan kredi kullanımında verilen ipoteklerin toplam aktife oranı % 50'ye ulaşmış durumda olup, Basel II'de ipotek kullanımına ilişkin getirilen kısıtlamalar dikkate alındığında kritik seviyededir. Ayrıca, incelenen firmaların % 15'inde toplam alacaklar içinde şüpheli alacakların payı çok yüksek (% 70 ve üzeri) düzeydedir. KOBİ niteliğindeki şirketlerin % 63'ünde, banka kredilerinin toplam aktife oranı % 8'in altında olup, bu tutar içinde de uzun vadeli kaynak kullanımının payı çok düşük (% 5 -10) seviyededir. İncelenen İMKB

şirketlerinin % 66'sı açık pozisyon taşımakta ve sınırlı ölçüde de olsa kur riskine maruz durumdadır. Analiz edilen şirketlerin, aktif ve öz sermaye kârlılığı (ortalama % 8 ve % 12) açısından da iyi bir performans gösteremediği görülmektedir. Bu tespitlerden hareketle, önümüzdeki geçiş süresince İMKB'de işlem gören ve Basel II kapsamında KOBİ niteliğindeki olan şirketlerin, finansman gereksinimlerini piyasalardan "düşük maliyetli-uygun teminatlı" kredi ölçeğinde karşılayabilmeleri ve uygun derecelendirme notu alabilmeleri için, gerek kurumsal yönetim ilkeleri gerekse risk yönetimi konusunda atmaları gereken bir takım ciddi ve somut adımlar bulunmaktadır.

I- Giriş

Uluslararası finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler, rekabet koşullarındaki hızlı değişim ve teknoloji alanındaki yenilikler, farklı sektörlerde faaliyet gösteren tüm şirketleri yakından ilgilendirmektedir. Bu kapsamda, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülke ekonomilerinde önemli bir yere sahip olan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) performansı da bu gelişmelerden ve uluslararası alanda getirilen yasal düzenlemelerden önemli ölçüde etkilenmektedir.

Son dönemde uluslararası finansal kuruluşların gündeminde ağırlıklı olarak yer tutan Basel II düzenlemeleri de, başta bankalar olmak üzere tüm işletmeleri çok yakından ilgilendirmekte ve bu sürece süratle uyum sağlamalarını zorunlu hale getirmektedir. En genel tanımı ile Basel II; G-10 ülkelerinin Merkez Bankası Başkanları tarafından 1975 yılında Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesinde oluşturulan Basel Bankacılık Düzenleme Komitesi tarafından geliştirilen ve bankacılık sektöründe risk yönetimi ile piyasa disiplinini geliştirmek, aynı zamanda da sermaye yeterliliğinin etkinliğini artırarak daha verimli bir bankacılık sistemini yapılandırmak suretiyle finansal istikrar katkıda bulunmak amacıyla oluşturulan standartların bütünüdür. Söz konusu düzenlemeler, G-10 ile AB ülkelerinde 2007 yılı başından itibaren, Türkiye'de ise 2008 yılı başından itibaren kademeli olarak uygulanmaya başlanacaktır.

Basel II ile getirilen düzenlemelerin üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlar;

1- Bankaların maruz kaldığı riskleri daha iyi ölçmek ve bunu asgari sermaye miktarı ile ilişkilendirmek.

2- Finansal sistemde, ulusal ve uluslararası denetim uygulamalarını güçlendirmek.

3- Şeffaf ve uluslararası genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile uyumlu finansal tablolar yoluyla piyasa disiplinini sağlamak.

Bu kriterler ilk bakışta bankacılık sektörünü ilgilendiriyor gibi gözükmeyle birlikte, kurumsallaşma konusunda henüz fazla mesafe alamamış, risk yönetimi hususunda bilimsel teknikleri kullanmaya alışık olmayan reel sektör firmaları da bu gelişmelerden payını alacaktır. Mali yapısı güçlü olan firmalar bankalardan daha düşük maliyetli fon kullanma imkânı bulurken, riskli firmalar kredi almakta zorlanabilecektir. Bu noktada özellikle, ekonomi içinde faaliyet gösteren firmaların % 90'ını oluşturan KOBİ niteliğindeki şirketlerin durumu hassasiyet arz etmektedir. Bu şirketler, bir taraftan ülkedeki istihdamın büyük bir bölümünü yaratırken, diğer taraftan da büyümeye ve ihracata önemli katkılar sağlamaktadırlar.

Bu çalışmada, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)'nda işlem gören, bilançosunu konsolide olmayan şekilde, enflasyon muhasebesi esasına göre düzenleyen reel sektörde faaliyet gösteren 105 şirket ele alınmış, bu şirketler içinde Basel II'ye göre KOBİ tanımına giren 41 şirketin mali tablo ve dipnotları incelenerek, karşı karşıya kalabilecekleri sorunlar araştırılmıştır. Çalışmanın ilk kısmında Basel II ile getirilen yeni düzenlemelerin genel çerçevesi çizilmiş, ikinci kısmında ise elde edilen ampirik bulgular değerlendirilerek, Basel II kapsamında KOBİ niteliğindeki İMKB şirketlerinin durumu analiz edilecek çeşitli çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

II- Basel II Düzenlemeleri ve Uygulama Esasları

II- 1. Basel II'nin Genel Çerçevesi

Bank for International Settlements (BIS) bünyesinde faaliyet gösteren Bankacılık De-

netim Komitesi tarafından geliştirilen ve uzun bir istişare süreci sonunda 2004 yılı Haziran ayında nihai hali verilen *"Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı"* (Basel II) standartları, bankaların riske dayalı bir sermaye yükümlülüğüne tabi olmalarını öngören ve bu yükümlülüğün hesaplanmasında, basitten (*Standart Yaklaşım*) gelişmişe (*İçsel Derecelendirme Yaklaşımı*) doğru giden farklı ölçüm yaklaşımlarının kullanılabilmesine imkân tanıyan kapsamlı bir düzenlemedir.

Bununla birlikte Basel II, sadece bankalar için sermaye yeterliliğinin hesaplandığı bir süreç değildir. Aynı zamanda, bankaların risk yönetimi ve kültüründeki etkinliğin artırılması, aracılık fonksiyonlarını daha etkin yerine getirebilmelerinin sağlanması, kamuya açıklanacak bilgiler aracılığıyla piyasa disiplininin geliştirilmesi ve bankaların müşterileri konumundaki kuruluşların kurumsal yönetim yapılarının iyileştirilmesini de hedefleyen bir faydalar bütünüdür. Bu çerçevede bankalar için, *"kredi riskini"*, *"piyasa riskini"* ve *"operasyonel riski"* karşılayabilecek güçlü bir sermaye yapısının tesis edilmesini öngörmektedir.

Tarihi gelişim süreci açısından bakıldığında, 1988 yılında uygulamaya konan ve sadece olası kredi kayıplarından kaynaklanan *"kredi riski"*ni içeren Basel I düzenlemeleri, 1996 yılında faiz ve kur değişimlerinden kaynaklanan *"piyasa riski"*ni de içerecek şekilde yeniden düzenlenmiş ve riske daha duyarlı hale getirilmiştir⁽¹⁾. *"Herkes tek beden elbise"* yaklaşımını benimseyen Basel I ile karşılaştırıldığında daha üst standartlar getiren Basel II'de ise, *"kredi riski"* ve *"piyasa riski"* tanımı değişikliğe uğramış, belge-kayıt düzeyindeki zaaflıyetler, bilgisayar sisteminin çökmesi gibi son dönemde firma iflaslarını tetikleyen hususlar *"operasyonel risk"* kavramı altında ilk defa değerlendirmeye alınmış ve banka sermaye katsayısı ile ilişkilendirilmiştir. Buna göre bankalar, karşılaşılabilecekleri tüm risklere ilişkin asgari % 8 oranında sermaye bulundurmak zorunluluğu ile karşı karşıya kalmışlardır.

$$\text{Sermaye} / (\text{Kredi Riski} + \text{Piyasa Riski} + \text{Operasyonel Risk}) = \% 8$$

Basel II'nin temel amacı, beklenen riskler

için karşılık ayrılmasına ilave olarak, beklenmeyen riskler için de asgari sermaye bulundurulmasını sağlamaktır. Bu uygulamanın temelini oluşturan üç temel prensipten birincisi *"Asgari Sermaye Gerekliliği"* olmakla birlikte, diğer iki temel prensip olan *"Sermaye Yeterliliğinin Denetimi"* ve *"Piyasa Disiplininin Sağlanması"* da finansal piyasaların etkin bir şekilde işlemesi açısından bir o kadar önemlidir.

Bu prensiplerden; 1) *"Sermaye Yeterliliğinin Denetimi"*nde amaç, bankaların doğru bir şekilde değerlendirilmiş risklerine karşılık tutmaları gereken sermayeyi belirleyecek birer içsel ölçüm ve derecelendirme yöntemine sahip olduklarından emin olabilmek, bir bankanın sermayesinin riskini karşılamakta yetersiz kalması durumunda, gözetim ve denetim otoritesinin erken müdahale edebilmesini sağlamaktır.

2) *"Piyasa Disiplininin Sağlanması"*ndaki amaç ise, bankaların kendisi ile ilgili tüm bilgileri, zamanında ve şeffaf bir şekilde açıklamasını sağlamak, böylece piyasa katılımcılarının değerlendirmelerinin anlamlı olmasına yardımcı olabilmektir.

Yapısal anlamda bakıldığında Basel II ile birlikte, durağan bir değerlendirme yaklaşımı olan *"Risk Raporlaması"*na dayalı sistemden, dinamik bir yaklaşım tarzı getiren *"Risk Ölçümlemesine"* dayalı bir sisteme geçilmektedir. Bu sistemin temelinde, *"Risk Odaklı Sermaye Yönetimi"* ve *"Risk Odaklı Kredi Fiyatlaması"*, yani etkin risk yönetimi yer almaktadır. Bu yeni yaklaşımla birlikte, bilanço verilerinden çıkarılan firma derecesine bağlı olarak firmaların kredi talepleri, *"firmanın risk seviyesi"* ve *"kreditinin risk seviyesi"* başlıkları altında değerlendirilmektedir. *"Firmanın risk seviyesi"*, derecelendirme sistemi ile ifade edilirken, *"kredi işleminin riskliliği"* kredinin türü, vadesi ve teminat yapısı gibi unsurların değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu değerlendirme sonrasında, *"riske göre kredi fiyatlaması"* yapılmakta, *"her kullanıcıya göre bir risk değeri, her değere göre bir kaynak maliyeti"* belirlenerek, firma ve kredi riski doğrudan kredi fiyatına yansıtılmaktadır⁽²⁾.

i) *Firmanın Risk Seviyesi*; a) Finansal veriler.

b) Kurumsal yönetim anlayışı (eşitlik, şeffaflık, hesap verebilirlik, sorumluluk). c) Yönetim ve organizasyon yapısı. d) Ürün ve hizmet gelişimi. e) İthalat-ihracat ve pazar payı.

ii) *Kredinin Risk Seviyesi*; a) Kredinin türü ve vadesi. b) Teminat yapısı. c) Para birimi.

Basel I'den farklı olarak, Basel II *Standart Yaklaşımı*'nda; ülkemizde kredi kullanımında yaygın olarak tercih edilen müşteri çek ve senetleri ile ortak ve grup şirketi kefaletleri teminat kapsamına alınmamaktadır. Diğer taraftan, kredi notu A- ve üzerinde olan grup şirketlerinin vermiş oldukları kefaletler risk azaltıcı unsur olarak dikkate alınmaktadır. Buna ek olarak, Basel I'de ticari/ikamet amaçlı gayrimenkul ipoteği karşılığı kullandırılan krediler için ayırım yapılmaksızın % 50 risk ağırlığı uygulanırken, Basel II'de ikamet amaçlı gayrimenkul ipoteği karşılığı kullandırılan krediler için % 35, ticari amaçlı gayrimenkul karşılığı kullandırılan krediler için % 100 risk ağırlığı uygulanmaktadır. Ancak, belli koşulların sağlanması halinde bu oran % 50'ye indirilebilmektedir⁽³⁾.

II- 2. Basel II ve KOBİ'ler

Basel II düzenlemesinde, bankalardan kredi kullanan şirketler ve özellikle KOBİ'ler için getirilmiş bir takım yeni hükümler bulunmaktadır. Basel II, KOBİ tanımına giren işletmelerin belli koşulların karşılanması sonucu edinecekleri nitelikler yolu ile bankalar nezdinde ayrıcalıklı ve öncelikli muamele görmelerini öngören bir çerçeveye getirmektedir. Bu çerçevenin etkisi kendini özellikle iki noktada hissettirmektedir; (i) finansman kaynaklarına *"erişebilirlik"* ve (ii) erişilen kaynakların kullanımında karşılaşılabilecek *"maliyet"*. Buna göre, tüm firmalar bankalardan aynı maliyetle kredi kullanamayacaklar, bankalar KOBİ'lerden daha güçlü teminatlar talep edeceklerdir. Bu noktada firmalar için derecelendirme notu (*rating*) devreye girecektir. Zaten Basel II'deki *Standart Yaklaşım*'ın Basel I'e göre getirdiği en önemli yenilik, ilgili risk ağırlıklarının belirlenmesinde bağımsız derecelendirme kuruluşları tarafından ülke, bankalar ve şirketlere verilen derecelendirme notlarının kullanılmasıdır⁽⁴⁾. Buna göre, derecelendirme notu yüksek olan firmalar diğerlerine

göre daha düşük maliyetli kredi kullanabileceklerdir (Tablo 1).

Bunun nedeni, böyle bir durumda ilgili bankanın; (i) *daha az risk alacak olması*, (ii) *karşılık olarak daha az sermaye tutacak olması* ve (iii) *giderek daha az kaynağını atıl bırakacak olmasıdır*.

Tablo 1: Basel II'ye Göre Derecelendirme ve Firmalara Verilecek Risk Ağırlıkları

Derecelendirme Notu	Risk Ağırlığı (Perakende)	Risk Ağırlığı (Diğer firma)
AAA'dan AA-'ye kadar		% 20
A+'dan A-'ye kadar		% 50
BBB+'dan BB-'ye kadar	% 75	% 100
BB-'den düşük		% 150
Derecesi Olmayan		% 100

Kaynak: BIS

Buna bağlı olarak, *"iyi kredi-kötü kredi"* kavramı da yerini *"az riskli kredi-çok riskli kredi"* kavramına bırakacaktır. Bankalar kredi kullandırımında daha seçici olacak, kredi derecesi yüksek, mali raporlaması şeffaf ve güvenilir firmaları tercih edecektir.

Firmaların karşılaşılabileceği en önemli sorunlardan biri de yurt dışından kullanılacak kredilerde yaşanacaktır. Basel II ile getirilen en önemli değişikliklerden biri de, yurt dışı borçlanmada firmalar açısından ülke kredi notunun dikkate alınacak olmasıdır. Yeni düzenleme ile birlikte Türkiye, OECD'ye üye ülke olmasından doğan (*kulüp kuralı*) % 0 risk ağırlığına tabi olma avantajını yitirmektedir. Bu durumda bankalar, kredi kullandırımında Türk firmalarına ülke derecelendirme notunun üzerinde bir rating vermeye yanaşmayacaklardır⁽⁵⁾. Bu durum ise, gerek dış ticaretin finansmanında gerekse yurt dışı borçlanmada firmalar açısından fonlama maliyetinin artması ve düşük hizmet kalitesi alınması anlamına gelecektir⁽⁶⁾.

Bu kapsamda, Yeni *Uzlaşım*'da getirilen KOBİ tanımı dikkat çekicidir. Buna göre KOBİ'ler, yıllık satış cirosu 50 Milyon Euro'dan daha az olan şirketlerdir. Bu tanım, Basel II kapsamında yer alan avantajlardan faydalanabilme açısından kritik bir ölçüttür. Buna ek olarak Basel II, söz konusu işletmelerin kul-

lanacağı kredileri de "kurumsal krediler" ve "perakende krediler" olmak üzere ikili bir ayırıma tabi tutmaktadır.

KOBİ tanımı kapsamına giren herhangi bir şirketin tek bir bankadan kullandığı toplam kredi miktarı (nakit + nakit dışı) 1 Milyon Euro'nun üzerinde ise, firma bankanın "Kurumsal Portföyü" içerisinde, 1 Milyon Euro'nun altında ise, bankanın "Perakende Portföyü" içerisinde yer almakta ve her iki durumda da farklı risk ağırlığına tabi tutulmaktadır (Tablo 2). "Standart Yaklaşım"da "perakende kredilere" % 75 risk ağırlığı verilmektedir. "Kurumsal krediler" sınıflandırmasına giren KOBİ'lerin kullandıkları krediler için ise, dış derecelendirmeye şirketlerince verilecek not banka tarafından dikkate alınmakta ve risk ağırlığı buna göre belirlenmektedir. Derecelendirilmemiş KOBİ'ler ise % 100 risk ağırlığına tabi tutulmaktadır. Burada, "Standart Yaklaşım"da "B"-nin altında derecelendirilmiş bir firmanın risk ağırlığı % 150 iken, derecelendirilmemiş bir firmaya % 100 risk ağırlığı verilmesinin, riskli olduklarını düşünen firmaların not almaktan kaçınmalarına neden olabileceği düşünülmektedir. "İçsel Derecelendirme Yaklaşımı"nda ise, bankalarca tahmin edilen parametreler risk ağırlığının hesaplanmasında belirleyici olmaktadır⁽⁷⁾.

Bu durum, yüksek tutarlı kredi kullanan veya birden fazla banka ile çalışma imkânı bulamayan işletmelerin kaynak kullanım maliyetini olumsuz yönde etkilerken, 1 Milyon Euro'nun altında kredi kullanan veya birden fazla banka ile çalışıp alacağı yüksek tutarlı krediyi parçalayabilen firmaların kaynak maliyetini olumlu yönde etkileyecektir.

Yapılan çeşitli akademik araştırmalar, AB ve sanayileşmiş diğer ülkelerde Basel II kurallarının yarar sağlayacağına işaret etmektedir. Bunun nedeni, söz konusu ülkelerde, daha düşük risk ağırlığı uygulanan KOBİ kredilerinin büyük firma kredilerine oranla daha yüksek seviyede olmasıdır. Bu ülkelerdeki KOBİ'lerin, riske önem veren ve KOBİ kredilerine daha düşük sermaye yükümlülüğü getiren Basel II'ye uygun yapıları bulunduğu görülmektedir. Nitekim, Basel Komitesi tarafından 2003 yılında, uluslararası boyutta 350

bankanın katılımıyla yapılan "Sayısal Etki Çalışmaları" sonucunda, gelişmiş ülke bankalarının kullandıkları KOBİ kredilerine ilişkin sermaye yükümlülüğünün Basel II'de % 2-5 oranında azaldığı, AB üyesi ülkelerin sonuçları incelendiğinde de benzer bir sonuç ile karşılaşıldığı görülmüştür⁽⁸⁾. Bu husus KOBİ'ler açısından, söz konusu ülkelerde ileriki dönemde maliyet avantajının ortaya çıkabileceğinin işaretidir.

Türkiye'de ise, 2008 yılı başında uygulamaya geçmesi beklenen Basel II düzenlemeleri, KOBİ'lere bazı yükümlülükler getirecektir. Nitekim Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) tarafından 2003 yılı içinde gerçekleştirilen "Yerel Sayısal Etki Çalışması" sonuçlarına göre, bankaların kullandığı KOBİ kredilerine ilişkin sermaye yükümlülüklerinde artışlar (% 5.3'den % 6.7'ye) ortaya çıkacağı beklenmektedir⁽⁹⁾. Bu durum, söz konusu krediler için düşük de olsa sermaye maliyeti anlamına gelmektedir⁽¹⁰⁾. Önemli dönemdeki dönemde Türk Bankacılık Sistemi'nde yabancı bankaların ağırlığının artacağı ve T. Halk Bankası gibi KOBİ kredilerinde ağırlığı olan bir bankanın özelleştirme aşamasının sonuna gelineceği düşünüldüğünde, kredi almak isteyen firmaların bu kurallara uyum sağlamaları daha da önem kazanacaktır. Türkiye'de banka kredilerinin sadece çok düşük bir miktarı (% 5-10) KOBİ'lere tahsis edilmektedir. Bu firmaların uluslararası düzeyde kredi kullanma alışkanlıkları da bulunmamaktadır. Bu nedenle, söz konusu firmaların değişimleri ve yeni düzenlemelere uyum sağlamaları zaman alacaktır. Bu süreçte, KOBİ'lerin karşılaşılabileceği muhtemel sorunlar şu başlıklar altında toplanabilir:

(i) *Finansman*: KOBİ'lerin özkaynak yapılarının zayıflığı, kredi tahsis koşullarının değişimi sonucunda finansal olanaklarının daralması, aktif-pasif kalemleri arasındaki vade uyumsuzluğu sonucu ortaya çıkabilecek sorunlar.

(ii) *Şeffaflık*: Mali tabloların yeknesak ve kredilendirmeye uygun olmaması (negatif sermaye, zarar), kayıt dışı işlemlerin bulunması.

(iii) *Risk odaklı fiyatlama*: Hem kredi kulla-

Tablo 2: Basel II'ye Göre Firmaların Sınıflandırılması ve Uygulanacak Risk Ağırlığı

Kredi Tutarı	Yıllık Satış Tutarı	Sınıflandırma	Risk Ağırlığı
Kredi > 1.000.000 Euro	Ciro > 50.000.000 Euro	Kurumsal	% 100
Kredi > 1.000.000 Euro	Ciro < 50.000.000 Euro	Kurumsal KOBİ	<i>Derecelendirme notuna göre / Not yoksa % 100</i>
Kredi < 1.000.000 Euro	Ciro > 50.000.000 Euro	Kurumsal	% 100
Kredi < 1.000.000 Euro	Ciro < 50.000.000 Euro	Perakende KOBİ	Standart (% 75)

Kaynak: BIS

nanın hem de kredi işleminin riskliliği sebebiyle bankanın "risk odaklı kredi fiyatlaması" yapması, kredi derecelendirme notuna bağlı olarak faiz ve teminat verme zorunluluğu.

iv) Teminatlar: Piyasada ağırlıklı olarak kullanılan teminatlar (müşteri çek ve senetleri ile firma ortaklarının ve grup şirketlerinin kefaletleri) yerine, Basel II (*Standart Yaklaşımı*) çerçevesinde uygun bulunan (nakit, belli şartları taşıyan borçlanma senetleri, yatırım fonları, ikamet amaçlı gayrimenkul ipotekleri vb.) teminatların kullanılacak olması.

v) Konjonktürel faktörler: Faaliyet gösterilen sektörler, bölgesel ve uluslararası piyasalardaki gelişmeler ile sosyo-ekonomik gelişmelerin getirebileceği riskler

Bu çalışmanın amacı, Basel II düzenlemelerinin İMKB'de işlem gören ve KOBİ niteliğine haiz olan şirketler üzerindeki muhtemel etkilerini ele almak olduğu için, yeni düzenlemelerin bankaların sermaye yeterliliği hesaplamaya uygulamalarına ilişkin detaylar ile bankacılık sektörüne yansımalarına çalışmada detaylı yer verilmeyecektir.

III- KOBİ Tanımı ve Ülke Ekonomisine Olan Etkileri

Ülkemizde uzun zaman KOBİ tanımı konusunda karmaşa yaşanmakla birlikte, 2005 yılı sonunda yapılan bir düzenleme ile ortak bir KOBİ tanımı getirilmiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın yaptığı tanıma göre; KOBİ'ler 250 kişiden az çalışanı istihdam eden ve net satış hâsılatı ve/veya mali bilanço büyüklüğü 25 Milyon YTL'yi aşmayan işletmelerdir. Avrupa Birliği (AB) tarafından yapılan KOBİ tanımlamasında ise, 250'ye kadar çalışanı olan ve cirosu 50 Milyon veya bilanço tutarı 43 Milyon Euro'ya kadar olan işletmeler KOBİ tanımı kapsamına alınmıştır.

Türkiye'de KOBİ'ler toplam işletmelerin % 98'inin oluşturmakta, reel sektörün neredeyse tamamı KOBİ ölçeğindeki işletmelerden oluşmaktadır. Yapılan hesaplamalara göre, İstanbul Sanayi Odası'nın 2004 yılı verilerine göre ilk 1000 firmanın 660'ı, TCMB'nin bilanço verilerini topladığı 7.500'ü aşkın şirketin ise 6.800'ü KOBİ sayılmaktadır⁽¹¹⁾. Aras (2002) tarafından yapılan başka bir çalışmada da, halka açık firmaların yaklaşık % 40'ının KOBİ ölçeğinde olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmadaki verilerin analizine ve ampirik bulguların yorumlanmasına geçmeden önce, KOBİ'lerin ülke ekonomisine katkılarına ilişkin bazı tespitler yapmak yerinde olacaktır. KOBİ'lerin ekonomik yapıları ne kadar farklı olursa olsun, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımaktadırlar. Bir ülkede faaliyet gösteren KOBİ'ler beş temel noktada ülke ekonomisine katkı sağlamaktadırlar. Bunlar; (i) İstihdam yaratılması, (ii) Esneklik sayesinde yeniliklere hızla uyum sağlanması, (iii) Girişimciliği teşvik, (iv) Butik üretim sayesinde ürün farklılaşması ve (v) Büyük işletmelere ara mali sağlanması.

Tablo 3, dünyada çeşitli ülkelerde KOBİ'lerin istihdam, yatırım, katma değer, ihracat ve kullanılan krediler içinde aldığı payı göstermektedir. Buna göre, Türkiye ve AB ülkelerinde KOBİ'lerin toplam işletmeler (% 98) ve istihdam içinde aldığı pay (% 70) ortalama aynı seviyelerde olmasına rağmen, ekonomide yaratılan katma değer ile kredi ve kapasite kullanım oranları arasında ciddi farklılıklar göze çarpmaktadır. AB'de KOBİ niteliğindeki kurum sayısı 19 milyon olmasına rağmen, Türkiye'de bu rakam 1.8 milyondur. Ekonomide yaratılan katma değer, kredi ve kapasite kullanım oranları AB ülkelerinde sırasıyla or-

Tablo 3: Dünyada ve Türkiye'de KOBİ'lerin Ekonomi İçindeki Yeri ve Önemi

Ülkeler	İşletmeler İçindeki Payı (%)	İstihdam İçindeki Payı (%)	Yatırım İçindeki Payı (%)	Katma Değer İçindeki Payı (%)	İhracat İçindeki Payı (%)	Kredilerden Aldığı Pay (%)
ABD	97,2	58	38	43	32	42,7
Almanya	99,0	64	44	49	31	35
Japonya	99,4	81,4	40	52	38	50
İngiltere	96,0	36	29,5	25,1	22,2	27
Fransa	99,0	67	45	54	26	29
İtalya	98,0	83	52	47	BY	BY
Hindistan	98,6	63,2	27,8	50	40	15,3
G. Kore	98,8	59	35,7	34,5	20,2	47
Tayland	98,0	64	BY	47	50	BY
Singapur	97,0	44	27	43	10	27
Türkiye	99,8	76,7	38	26,5	10	5

BY = Bilgi yok.

Kaynak: KOBİNET verileri ve farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler kullanılarak hazırlandı.

talama % 81, % 45, ve % 80 iken, Türkiye'de bu ortalamalar % 32, % 4 ve % 25 seviyesinde gerçekleşmiştir⁽¹²⁾.

Rekabetin ve değişimin yoğun yaşandığı günümüzde, kredi kaynaklarının KOBİ'lerin kullanımına sunulması, KOBİ'ler vasıtasıyla sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Tablo 3'deki verilere bakıldığında ise, özellikle bankalardan kullanılan kredilerin oranı (% 5) dikkat çekicidir ve Türkiye'de KOBİ'lerin çektiği finansman sıkıntısının açık bir göstergesidir. Zaten KOBİ'lerin % 50'si de, finansman sorununun uzun vadede gelişmeyi en çok etkileyen kısıt olarak göstermektedir. Finansman maliyeti yüksekliğinin Türkiye'deki KOBİ'lere olumsuz etkisi % 48 iken, AB'de % 16'yı geçmemektedir⁽¹³⁾. Bankacılık sistemimizin uzun yıllar KOBİ'lere yönelik stratejiler geliştirememiş olması ve teminat konusunda esnekliğin bulunmaması KOBİ'lerin kredi olanaklarından yararlanamamalarının önündeki en önemli engellerdir (Aras, 2005).

IV- Veri Tabanı ve Metodoloji

Bu çalışmada, İMKB'de işlem gören 105 şirketin 2004 yıl sonu konsolide olmayan, enflasyon muhasebesi esasına göre düzenlenmiş mali tabloları ve dipnotları ile, 2005 yılı için, şirketlerin Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (UFRS) göre düzenlenmiş konsolide olmayan mali tablo verileri

kullanılmıştır. Türkiye'de KOBİ'ler, ağırlıklı olarak reel sektörde (imalat sanayi) faaliyet gösterdikleri için, bankalar, sigorta şirketleri, finansal kiralama şirketleri gibi finans sektörü içinde yer alan firmalar ile mali tablolarını konsolide esasa göre düzenlemiş olan İMKB şirketleri analiz kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca, analiz kapsamında dikkate alınmakla birlikte, Türkiye'de 2005 yılı içinde getirilen yeni KOBİ tanımı kapsamında İMKB içinde kaç şirketin bulunduğu bilgisine de çalışmada yer verilmiştir⁽¹⁴⁾. Şirket verilerinin tümü İMKB'nin resmi internet sitesinden temin edilmiştir.

Şirketlere ilişkin analiz çalışması yapılırken, 2004 yılı için Basel II'de yapılan tanıma göre KOBİ niteliğine haiz olduğu tespit edilen 41 şirketin mali ve yapısal durumu; i) öz sermaye, ortaklık yapısı ve imtiyazlar, ii) aktif-pasif yönetimi ve ipotek kullanımı, iii) yabancı para açık pozisyon durumu ve kur riskine duyarlılığı, iv) banka kredisi kullanımı, v) kârlılık, gelir-gider dengesi ve ihracat potansiyeli, vi) grup şirketleri ile ilişkiler alt başlıkları altında ele alınıp incelenmiştir.

V- Ampirik Bulgular

Çalışmaya ilişkin analiz sonuçları, metodoloji kısmında da ifade edildiği üzere, daha anlaşılabilir olması ve daha rahat yorum yapılabilmesi amacı ile farklı alt başlıklar altında verilmiştir. İlk alt başlıkta, Basel II ve Türki-

Tablo 4: İMKB Şirketlerinin Basel II ve Türkiye'deki KOBİ Tanımına Göre Dağılımı

Firma Sayısı	2004			2005		
	Basel II (YSC)	Türkiye (YSC)	İşçi Sayısı	Basel II (YSC)	Türkiye (YSC)	İşçi Sayısı
KOBİ Niteliğinde	60	29	48	57	29	48
Büyük Firma	45	76	57	48	76	57
Toplam	105	105	105	105	105	105

YSC = Yıllık Satış Cirosu

ye'de, şirket satış cirosu ve çalışan işçi sayısı dikkate alınarak yapılan KOBİ tanımına göre şirketlerin dağılımı verilmiş, daha sonraki alt başlıklarda ise şirketlerin mali tablo ve dipnot bilgilerinden çıkarımlarda bulunularak, öz sermaye ve ortaklık yapısı, aktif-pasif yönetimi, açık pozisyon durumu, bankalardan kredi kullanımı, karlılık ve gelir-gider dengesi ve grup şirketleri ile ilişkiler hususları üzerinde durulmuştur.

V- 1. Yıllık Satış Cirosu ve Çalışan İşçi Sayısı

İMKB'de işlem gören şirketlerin 2004 ve 2005 yılı mali tabloları incelendiğinde, verisi bulunan ve finans sektörü dışında kalan, bilançolarını konsolide olmayan şekilde düzenleyen şirketlerden, hem Basel II hem de Türkiye'de yapılan tanıma göre KOBİ niteliğinde olanların önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Tablo 4, 2004 ve 2005 yılı için Türkiye ve Basel II kriterlerine göre, yıllık satış cirosu ve çalışan işçi sayısı dikkate alındığında, kaç şirketin KOBİ, kaç şirketin ise büyük firma niteliğinde olduğunu göstermektedir. Buna göre, Basel II'de yapılan tanım (yıllık satış cirosu 50 Milyon Euro'nun altında olan şirketler) dikkate alındığında, incelenen 105 şirketin % 57'sinin (60 şirket), Türkiye'de yapılan KOBİ tanımı (yıllık satış cirosu 25 Milyon YTL'nin altında) dikkate alındığında ise, % 28'inin (29 şirket) KOBİ niteliğinde olduğu görülmektedir.

İşletmelerde çalışan işçi sayısı açısından bakıldığında, İMKB'de işlem gören 105 şirketin % 46'sı KOBİ olma özelliğini taşımaktadır. Bu şirketlerden 3 tanesi Mikro (1-10 işçi), 3 tanesi Küçük Ölçekli (11-50 işçi), geri kalan 41 tanesi Orta Ölçekli İşletme (51-250) tanımına girmektedir. Şirketlerin % 21'inde (22 şirket) ise çalıştırılan işçi sayısı 250 ile 500

arasında bulunmaktadır. Ortalama değerler dikkate alındığında, şirketlerde çalışan işçi sayısının 100 ile 250 arasında yoğunlaştığı (% 32) söylenebilir.

İMKB'de işlem gören ve Basel II tanımı kapsamında KOBİ olarak nitelenen 60 şirketin sektörel dağılımına bakıldığında, bu şirketlerden % 23'ünün Tekstil (Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri), % 15'inin Makine (Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım), % 12'sinin ise Gıda (Gıda, İçki ve Tütün) sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Geri kalan % 51'lik kısım ise farklı sektörlerde dağılmış durumdadır.

V- 2. Öz Sermaye, Ortaklık Yapısı ve İmtiyazlar

KOBİ'lerin Basel II sürecine hazırlanmak konusunda öncelik vermeleri gereken hususların başında öz sermayelerini güçlendirmeleri gelmektedir. Çalışmada incelenen KOBİ niteliğindeki şirketlerin % 54'ünün öz sermayesi 10 Milyon Euro'nun altındadır. Öz sermayesi 25 Milyon Euro'nun üzerinde olan KOBİ'lerin oranı ise sadece % 15'dir (Tablo 5). Bu tablo, İMKB'de işlem gören KOBİ niteliğindeki şirketlerin öz sermaye düşüklüğü sorununu Basel II'ye geçiş döneminde acilen çözmeleri gerektiğinin sinyalini vermektedir.

İmalat sanayinde faaliyet gösteren ve Basel II standartlarına göre KOBİ kabul edilen İMKB şirketlerinin ortaklık yapılarına bakıldığında, aile şirketi niteliğinde bir yapılaşma göze çarpmaktadır. Büyük ortaklar dışında kalan ortaklar ile halka açık olan kısım payı, şirketlerin % 54'ünde toplam sermayenin % 40'ının altında kalmıştır (Grafik 1). Diğer bir ifade ile çoğunluk hisse, büyük ortak diye tabir edilen, % 10 ve üzeri paya sahip ortakların elinde bulunmaktadır. Bunların da büyük çoğunluğu ya bir aile üyesi veya kuru-

Grafik 1: İMKB'deki KOBİ Niteliğindeki Şirketlerin Ortaklık Yapısı

cu patron konumundadır. Şirketlerin % 78'inde büyük ortaklar dışında kalan diğer kesimin ulaştığı pay ancak % 55'tir. Bu durum, gelişmiş sermaye piyasalarında görülen, şirketlerin % 80-90'lar seviyesinde halka açık olduğu ve % 5 - % 10 hisse sahipliği ile şirketin büyük ortağı durumuna geldiği yapıdan önemli ölçüde farklılık arz etmektedir.

Tablo 5: İMKB'deki KOBİ Niteliğindeki Şirketlerin Öz Sermaye Yapısı

Öz Sermaye (Euro)	Şirket Sayısı	Kümülatif Oran (%)
6.000.000	1	2,44%
10.000.000	21	53,66%
25.000.000	13	85,37%
40.000.000	2	90,24%
Üzeri	4	100,00%

Diğer taraftan yukarıda belirtilen hususa bağlı olarak, KOBİ'lerin aktiflerinin ne kadarının işletme sahipleri tarafından finanse edildiği, özellikle bu işletmelere kredi veren bankalar ve derecelendirme notu verecek rating şirketleri için önem taşımaktadır. İnceleme konusu şirketlerin sahip olduğu öz sermaye tutarının aktive oranı ortalama % 58'dir (medyan değeri % 66) ve aktiflerin büyük ölçüde işletme sahipleri tarafından fonlandığı görülmektedir. Bu durum, KOBİ'lerin büyük ölçüde kendi öz sermayeleri ile faaliyet göstermek zorunda kaldıklarını teyit etmektedir.

Şirket Hisselerindeki İmtiyazlar

İncelenen şirketlerin hisse senetlerinde, farklı tipte imtiyazlar yaratılmasının yaygın olduğu gözlenmektedir. Şirketlerin % 52'sinde bu imtiyazlardan en az biri mevcuttur. Büyük ortaklara sağlanan en önemli imtiyaz farklılığı, % 61 ile yönetim kuruluna üye seçiminde ve aday göstermede görülmektedir. İkinci en yaygın imtiyaz grubu ise, denetim kuruluna üye seçimi ve oy hakkı imtiyazıdır (%15). Kâr payı ve tasfiyede öncelik imtiyazlarının genelde pek kullanılmadığı görülmektedir.

V- 3. Aktif-Pasif Yönetimi ve İpotek Kullanımı

Kredi Karşılığı Verilen İpotekler

Basel II açısından Türk şirketlerini zorlayabilecek en önemli hususlardan biri, kullanılacak kredilere karşılık teminat olarak gösterilecek kıymetler arasında hâlihazırda oldukça yüksek paya sahip olan ipotek verme uygulamasının zorlaşacak olmasıdır. Zira Basel I uygulamasında % 50 risk ağırlığına sahip olan taşınmaz mal ipotekleri hususunda Basel II'de farklılaşmaya gidilerek, ikametgâh amaçlı taşınmaz mal ipoteklerinde % 35, ticari amaçlı taşınmaz mal ipoteklerinde ise % 100 risk ağırlığı uygulaması getirilmektedir. İşletmelerin, banka kredisi karşılığı verdikleri teminatlarda, ticari amaçlı taşınmaz mal ipoteklerinin büyüklüğü düşünüldüğünde, mevcut

uygulamanın iki katı bir risk ağırlığı ile değerlemeye alınacaklarından, şirketlerin teminat göstermede daha sıkı kurallarla karşılaşacakları açıktır.

Tablo 6'dan da görüleceği üzere, İMKB'deki şirketlerin % 65'inde ipoteklerin aktif toplamına oranı % 50'ye yaklaşmaktadır. Ortalama ve medyan değerler de, bu oran için sırasıyla % 45 ve % 36 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, söz konusu şirketlerin Basel II sonrası sorun yaşayabileceklerinin göstergesidir. Bu nedenle, şirketler açısından Basel II sonrası dönemde, teminat olarak ipotek yerine risk ağırlığı, derecelendirme notuna göre değişecek daha düşük risk ağırlığına sahip diğer finansal araçların (borçlanma senetleri, hisse senetleri gibi) kullanılması önem kazanacaktır.

Tablo 6: İMKB'deki KOBİ Niteliğindeki Şirketlerde İpoteklerin Kullanımı

Verilen İpotekler/ T. Aktifler	Şirket Sayısı	Kümülatif Oran (%)
0,003	1	5,00 %
0,47	12	65,00 %
0,93	5	90,00 %
> 0,93	2	100,00 %

Aktiflerin Sigortalanması

Aktiflerin olası hasarlara karşı güvence altına alınması amacıyla sigortalanması kültürü KOBİ'lerde yaygınlaşmaya başlamış olmakla birlikte, henüz istenilen seviyede değildir. İncelenen şirketlerin % 46'sında sigortalanan tutar aktif toplamının % 54'ü ve daha altındadır. Şirketlerin sadece % 20'sinde sigorta tutarı aktif toplamına yakın ve daha yüksek seviyededir. Basel II sonrasında, şirketlerin derecelendirme sürecinde aktiflerin sigortalanmış olma seviyesi önem kazanacağından, bu oranın yükseltilmesi gündeme gelecektir.

Alacaklar İçin Alınan Teminatlar

Yapılan analiz sonucunda, İMKB'deki KOBİ niteliğindeki şirketlerin ticari faaliyetlerindeki alacakları için genelde teminat olarak çalışmadıkları net bir şekilde görülmektedir. Şirketlerin % 54'ünde alınan teminatların toplam alacaklara oranı sadece % 5 ve daha düşük seviyededir (Tablo 7). Bu durumun ülke-

mizdeki iş koşullarının bir yansıması olduğu düşünülse bile, alacakların şüpheli hale gelmesi durumunda tahsilatı güçleştiren bir unsur olarak derecelendirme notunu düşürebileceği ve kredi maliyetini arttırabileceği göz ardı edilmemelidir.

Tablo 7: İMKB'deki KOBİ'lerde Alınan Teminatların Toplam Alacaklara Oranı

Alınan Teminatlar/ Toplam Alacaklar	Şirket Sayısı	Kümülatif Oran (%)
0,05	14	53,85%
0,15	2	61,54%
0,20	1	65,38%
0,30	1	69,23%
0,40	1	73,08%
0,50	1	76,92%
Üzeri	6	100,00%

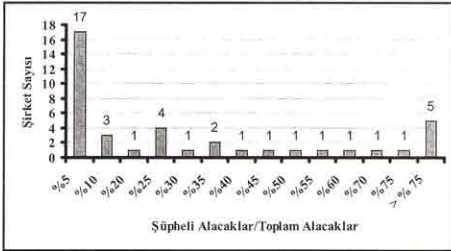
Pasifte Yer Almayan Taahhütlerin Seviyesi

Basel II sonrası, şirketlerin kredibilitesini değerlendirmede dikkat edilecek önemli hususlardan bir diğeri de, pasifte yer almayan taahhütlerin seviyesidir. İncelenen şirketler açısından durumun rahatsız edici olmadığı belirtilebilir. Şirketlerin % 50'sine yakın kısmında, pasifte yer almayan taahhütlerin aktifte oranı % 5 ve daha düşük seviyededir. Ortalama ve medyan değerler de % 27 ve % 5 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişimin kontrollü olarak devam ettirilmesinde fayda bulunmaktadır.

Şüpheli Alacakların Durumu

Ticari faaliyetlerde esas olan alacakların şüpheli hale gelmemesini sağlayacak tedbirlerin alınması olmakla birlikte, ülkenin, sektörün ve işletmelerin kendine özgü koşulları nedeniyle, alacakların belli bir bölümü şüpheli hale gelebilmektedir. Ancak, bu tutarın işletmenin ticari yaşamını etkileyebilecek boyuta ulaşmasının engellenmesi gerekmektedir. Bu açıdan, analiz kapsamındaki şirketlerin fazla sorun yaşamadıkları söylenebilir. Şirketlerin yaklaşık % 50'sinde şüpheli alacakların toplam alacaklar içindeki payı % 10 ve daha düşük seviyededir (Grafik 2). Medyan değeri de % 9.5 ile bu tespiti teyit etmektedir. Ancak, incelenen şirketlerin % 15'lik bir kısmında

Grafik 2: İMKB'deki KOBİ Niteliğindeki Şirketlerde Şüpheli Alacakların Oranı

şüpheli alacakların oranı % 70 ve üzerinde olup, bu şirketlerin Basel II öncesinde alacak takip politikalarını yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir.

Uzun Vadeli Borçları Kullanım Kabiliyeti

İşletmelerin faaliyetlerinin finansmanında ne ölçüde uzun vadeli kaynak kullandığı, finansal yapılarının gücü konusunda fikir vermek açısından önem taşımaktadır. Ülkemizde işletmelerin uzun vadeli yabancı kaynak temin etmelerinin güçlüğü ve özel sektör tahvil ihraçlarının yetersiz olması nedeniyle, incelenen şirketlerde uzun vadeli borçların aktive oranı oldukça düşük düzeyde (ortalama % 10, medyan değeri % 5) çıkmıştır. Bu durum, KOBİ'lerin uzun vadeli yatırımları uygun maliyetlerle yapabilmeleri önünde bir engel teşkil etmektedir.

V- 4. Açık Pozisyon ve Kur Riski Yönetimi

Döviz cinsinden borç-alacak dengesinin iyi takip edilmesi, özellikle ülkemiz gibi gelişmekte olan ve kur politikası sık sık değişebilen ülke ekonomilerinde işletmeler için büyük önem taşımaktadır. Dönemsel avantajlar taşıyan açık pozisyon tutma anlayışı, kırılgan ekonomilerde şirketlerin ticari yaşamını kolayca sektöre uğratabilmektedir. İMKB şirketleri incelendiğinde, % 66'sının açık pozisyonunda olduğu görülmektedir. Bu durum, söz ko-

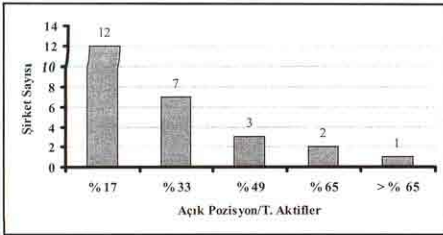
nusu şirketlerin açık pozisyonun devamında kontrollü hareket etmeleri ve risk yönetimine önem vermeleri gerektiğine işaret etmektedir. Açık pozisyonun aktif toplamına oranı şirketlerin % 48'inde % 17'nin altında kalırken, % 28'inde % 17 ile % 33 arasında değişmektedir (Grafik 3). Sonuç olarak, bu aşamada çok büyük bir risk olmamakla birlikte, ülkemiz işletmelerinde genelde etkin işletilen bir risk yönetim mekanizması bulunmadığı düşünülürse, önümüzdeki dönemde dövizdeki borç-alacak dengesinin dikkatli takip edilmesi ve etkin risikten korunma stratejilerinin oluşturulması Basel II sürecinde önemli olacaktır.

V- 5. Banka Kredisi Kullanımı

Çalışmada, KOBİ niteliğindeki şirketlerin kullandığı banka kredilerinin aktifin finansmanındaki payının oldukça düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ortalama ve medyan değeri sırasıyla % 14 ve % 4'tür. Şirketlerin % 63'ünden fazlasında, kullanılan banka kredilerinin aktive oranı % 8'in altındadır (Tablo 8). Şirketlerin % 27'sinde ise, banka kredisi bulunmamaktadır. Bu durum, KOBİ niteliğindeki şirketlerin banka kredilerinden rahat yararlanamadıklarının açık bir göstergesidir.

KOBİ niteliğindeki şirketlerin toplam borçları içinde banka kredilerinin payına bakıldığında da benzer bir durumla karşılaşmaktadır. Şirketlerin yaklaşık % 50'sinde banka k-

Grafik 3: İMKB'deki KOBİ Niteliğindeki Şirketlerin Açık Pozisyon Durumu

Tablo 8: İMKB'deki Şirketlerin Banka Kredisi Kullanımı

Banka Kredileri/Toplam Aktifler	Şirket Sayısı	Kümülatif Oran (%)	Banka Kredileri/Toplam Borçlar	Şirket Sayısı	Kümülatif Oran (%)
0,00	11	26,83 %	0,00	11	26,83 %
0,08	15	63,41 %	0,11	9	48,78 %
0,17	3	70,73 %	0,28	4	58,54 %
0,25	3	78,05 %	0,34	3	65,85 %
0,33	3	85,37 %	0,39	2	70,73 %
0,50	2	90,24 %	0,45	2	75,61 %
0,58	3	97,56 %	0,51	2	80,49 %
> 0,60	1	100,00 %	0,56	3	87,80 %
			> 0,56	5	100,00 %

redilerinin borçlar içindeki payı ancak % 11'e ulaşabilmektedir. Bu oran için medyan değeri % 15'dir. Bu durum açıkça, KOBİ'lerin banka kredilerinden yararlanma düzeyinin düşük seviyelerde olması hususunun çözüm bekleyen konuların başında geldiğini teyit etmektedir.

KOBİ'lerle bankacılık sektörü arasındaki ilişkinin yeniden yapılandırılması ihtiyacını doğuran bir diğer gösterge de, banka kredilerinin şirket öz sermayesine oranıdır. Şirketlerin % 61'inde bu oran % 10'un altındadır. Medyan değeri ise % 7'dir.

İncelenen firmaların kısa vadeli borçları içinde kısa vadeli banka kredilerinin payına bakıldığında, şirketlerin yaklaşık % 50'sinde bu oranın çok düşük (% 6) seviyede olduğu görülmektedir. Bu oran için medyan değeri %

7'dir. Şirketlerin % 32'sinde ise kısa vadeli banka kredisi kullanılmamıştır (Tablo 9).

Diğer taraftan, ülkemizde uzun vadeli banka kredilerinin eksikliği önemli boyutlardadır. KOBİ'lere uzun vadeli finansman imkânlarının sağlanması özellikle yatırım yapma süreci açısından büyük önem taşımaktadır. İncelenen şirketler açısından uzun vadeli banka kredilerinin uzun vadeli borçlar içindeki payına bakıldığında, şirketlerin % 73'ünden fazlasında uzun vadeli borç kullanılmadığı görülmektedir. Bu oran için ortalama ve medyan değeri sırasıyla % 15 ve % 0 olarak gerçekleşmiştir.

V- 6. Kârlılık, Gelir-Gider Dengesi ve İhracat Potansiyeli

Yatırımcıların şirketlerden beklentilerinin

Tablo 9: İMKB'deki Şirketlerin Kullandığı Kısa Vadeli Banka Kredilerinin Payı

Kısa Vadeli Banka Kredisi/ T. Kısa Vadeli Borçlar	Şirket Sayısı	Kümülatif Oran (%)
0,00	13	31,71 %
0,06	7	48,78 %
0,19	5	60,98 %
0,31	5	73,17 %
0,44	3	80,49 %
0,62	3	87,80 %
0,68	3	95,12 %
>0,68	2	100,00 %

başında, koydukları sermayeye karşılık alacakları karı maksimize etme düşüncesi gelmektedir. İncelenen şirketlerde, net karın aktif toplamı ve özsermayeye oranı sırasıyla ortalama % 8 ve % 12 olarak gerçekleşmiştir. Şirketlerin % 37'sinde net karın özsermayeye oranı % 8'in altında bulunmaktadır (Tablo 10). Aynı dönemde, 3 aylık hazine bonosu faiz oranlarının % 20-25 arasında olduğu düşünüldüğünde, öz sermaye karlılığının düşüklüğü daha iyi anlaşılır. İncelenen şirketlerin yarısının zarar ettiği dikkate alındığında, karlılık açısından KOBİ niteliğindeki şirketlerin iyi bir performans sergilemediği belirtilebilir.

Tablo 10: İMKB'deki KOBİ Niteliğindeki Şirketlerde Net Kâr / Öz Sermaye Oranı

Net Kâr / Öz Sermaye Oranı	Şirket Sayısı	Kümülatif Oran (%)
0,08	7	36,84%
0,12	3	52,63%
0,15	4	73,68%
> 0,2	5	78,95%

Kârlılık ve Kârın Dağıtımı

Basel II sürecinde KOBİ'lerin kârlılıkları kredi temininde ve derecelendirme sürecinde öncelikle ele alınması gereken konuların başında gelmektedir. Bu noktada, KOBİ'lerin alması gereken önemli mesafeler bulunmaktadır. İMKB'de işlem gören KOBİ niteliğindeki şirketlerin % 42,5'i kâr ederken, % 57,5'i ise zarar etmektedir. Kâr edenlerin de % 67,5'i kârlarını dağıtmamaktadır. Her şeyden önce KOBİ'lerin zarar etmesine yol açıcı ve mali-

yet yükseltici hususların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Sermaye piyasasında, sermaye kazançlarından ziyade temettü kazançının düşük olması da bu durumu teyit etmektedir. Basel II sürecinde KOBİ niteliğindeki şirketlerin sermaye piyasalarından daha fazla yararlanmalarını desteklemek için yatırımcıların kısa vadeli sermaye kazançları yerine orta ve uzun vadeli temettü kazancı elde etmelerine yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.

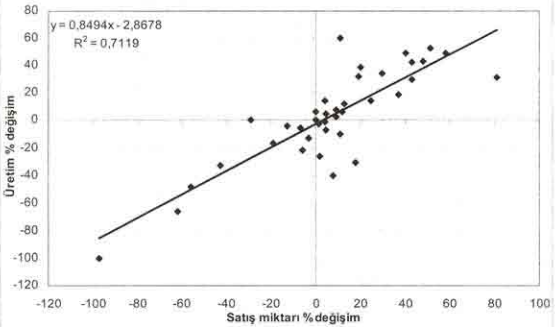
Kârlılıkta Esas Faaliyet Kârının Etkisi

KOBİ niteliğindeki şirketlerin kârlılığının, esas faaliyetlerinden kaynaklanıp kaynaklanmadığının tespiti büyük önem taşımaktadır. Kârlılığın esas faaliyet dışı gelirlerden elde edilmesi halinde, bu durum uzun süreli olarak devam ettirilemeyeceğinden bu tür şirketlerin ticari yaşamları ve kredibiliteleri açısından tehlike arz edecektir. Çalışmada incelenen şirketlerde, kârlılığın büyük ölçüde esas faaliyetlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Net dönem kârı elde eden şirketlerin yaklaşık % 70'inin esas faaliyet kârı net kârın üzerindedir. Bu durumun, şirketlerin bankalardan kredi temini ve derecelendirme sürecinde kurumsal anlamında olumlu bir etki yapması beklenmektedir.

Faiz Ödeme Gücü

Faiz ödeme gücü şirket derecelendirilmesinde en önemli kantitatif göstergelerden biridir. Şirketlerin aldıkları borçların faizlerini ödeme kabiliyeti, ticari yaşamlarını sağlıklı sürdürebilmeleri açısından hayati önem taşımaktadır. İMKB'de işlem gören ve kâr eden KOBİ niteliğindeki 20 şirketin faiz ödeme

Grafik 4: Üretim ve Satış Miktarındaki Değişim ve Etkileşim

güçleri incelendiğinde, şirketler arasında oldukça dalgalı bir yapının olduğu gözlenmektedir. Şirketlerin % 40'ında bu oran 2 ve daha düşük seviyede, % 10'unda ise 2 ile 4 arasındadır. Ülkemizdeki reel faiz düzeyinin seviyesi, oldukça çalkantılı bir dönemden henüz çıkmış olması ve reel faizlerin düşüş eğilimine girmesi dikkate alındığında, faiz karşılama oranının çok düşük olmadığı söylenebilir. Bu tespit, şirketlerin özkaynak yapısını güçlendirici desteklerin ve reel faiz düzeyinin düşürülmesinin işletmelerin finansmanı açısından önemini teyit etmektedir.

Üst Düzey Yöneticilere Ödenen Ücretler

KOBİ'lerin üst düzey yöneticilerine ödedikleri ücretlerin genel yönetim giderleri içindeki payının irdelenmesi, gerek profesyonel yönetici temininde güçlük çekip çekmedikleri, gerekse mevcut üst düzey yöneticilere ödenen ücretlerin şirket performansını takip edip etmediğinin tespiti açısından önemlidir. Çalışmada incelenen şirketlerin % 70'inde, üst düzey yöneticilere ödenen ücret, genel yönetim giderlerinin % 15'inden daha düşüktür. İncelenen şirketlerin sadece % 2,5'inde bu oran % 30'un üzerindedir. Üst düzey yöneticilere

ödenen ücretlerin genel yönetim giderleri içindeki payının incelenen şirketlerin büyük kısmında yüksek olmadığı görülmekle birlikte, bu ücretlerin şirket performansı ile bağlantılı olmadığı da gözlenmektedir. En yüksek ücretlendirme en kârlı şirketlerde yapılmadığı gibi, zarar eden şirketler arasında genel yönetim giderlerinin % 20-27 seviyesinde ücret ödemesi yapıldığı da görülmektedir. Zarar eden şirketlerde üst düzey yöneticilere ödenen ücretlerin genel yönetim giderleri içindeki payının medyan değeri % 11 iken, kâr eden şirketlerde bu değer % 12'dir. Kâr eden şirketler ile zarar eden şirketler arasında bu oran açısından çok küçük bir farklılık gözlemlendiğinden, İMKB'de işlem gören KOBİ niteliğindeki şirketlerde performans bazlı yönetim ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır.

Üretim ve Satış Miktarındaki Değişim

Sağlıklı bir işletmenin önemli göstergelerinden biri de üretim ve satış miktarlarındaki pozitif değişimdir. Bu değişim, işletme ve sektörel değerlendirmeler için önemli ipuçları verir. İncelenen şirketlerde bu değişime bakıldığında, kırılgan bir ekonomik yapıdan henüz çıkılmakta olduğunun izlerini görmek

mümkündür. Toplam üretim miktarındaki değişim % 3,5'de kalırken, satış miktarındaki değişim % 8,5 seviyesindedir. Bu durum, mümkün olduğunca stokla çalışmama (sipariş üzerine çalışma) ve mevcut stokların eritilmesi politikaları ile izah edilebilir. Satış miktarındaki değişim, üretim miktarındaki değişimin yaklaşık 2,5 katıdır. Bu şirketlerde satış miktarındaki değişimin üretim miktarındaki değişime nasıl yansıdığına bakıldığında, satış miktarındaki bir birimlik artışın üretim miktarında 0,85'lik bir artışa yol açtığı gözlenmektedir (Grafik 4). Ancak üretim ve satış miktarlarında pozitif bir trend görülmekle birlikte, son 5 yılda GSMH'da gerçekleşen ortalama artış hızı (% 7.3) dikkate alındığında, söz konusu değişim oranlarının henüz istenen seviyede olmadığı belirtilmelidir.

Ihracat Kapasitesi

Şirketlerin ihracat yapma düzeyi, bir yandan şirketlerin uluslararası piyasalarda rekabet etme gücünü göstermesi açısından derecelendirme notunu yükseltirken, diğer yandan tek bir piyasaya olan bağımlılığı ortadan kaldırarak şirketlerin kırılgan bir ekonominin sonuçlarından minimum etkilenmesine yardımcı olur. Çalışmada incelenen şirketlerin satışlarını genelde yurt içine yaptıkları, ihracat düzeylerinin düşük düzeylerde kaldığı ve geliştirilmesinin gerektiği açıkça görülmektedir. KOBİ niteliğindeki şirketlerin % 40'ı satışlarının % 95'ini sadece yerel piyasada gerçekleştirmektedir (Grafik 5). Şirketlerin % 12,5'i ise satışlarının ancak % 5 ile 15'ini yurt dışına yapmaktadır. Medyan ve ortalama değerler açısından bu şirketlerin yurt dışı satışlarının payı sırasıyla % 14 ile % 23'tür. Bu durum, KOBİ niteliğindeki şirketlerin ihracatçı şirket niteliğini kazanabilmesi için ilave tedbirler almaları gerektiğini ortaya koymaktadır.

V- 7. Grup Şirketleri ile İlişkiler

Grup Şirketleri Lehine Üstlenilen Yükümlülükler

Ülkemizde işletmelerin diğer grup şirketlerine kefil olması ve benzeri yükümlülükler altına girmesi sık görülen bir durumdur. Bu konudaki bir şirketin aynı grupta bulunduğu diğer işletme veya kuruluşlar lehine vermiş

olduğu teminatlar ve girdiği diğer yükümlülükler, o şirketin mali yapısını olumsuz etkileyebilir. Analiz kapsamındaki KOBİ'lerin grup şirketleri lehine üstlendikleri yükümlülüklerin seviyesi, bazı istisnalar dışında bir sorun yaşanmayacağı izlenimini vermektedir. Şirketlerin % 73'ünde grup şirketleri lehine üstlenilen yükümlülüklerin oranı % 5 ve daha düşük seviyededir. Ancak % 5'lik bir şirket grubu (7 şirket) için bu tür yükümlülüklerin oranı % 90'lara ulaşmış olup, bu işletmeler açısından sorunun ivedi olarak çözülmesi ihtiyacı bulunmaktadır (Tablo 11).

Tablo 11: İMKB'deki KOBİ'lerin Grup Şirketleri Lehine Üstlendiği Yükümlülükler

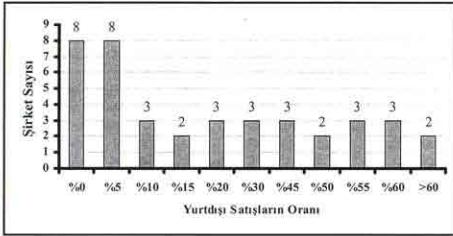
Üstlenilen Yükümlülük Oranı	Şirket Sayısı	Kümülatif Oran (%)
% 0	28	68,29 %
% 5	2	73,17 %
% 20	2	78,05 %
% 40	2	82,93 %
% 90	2	87,80 %
> % 90	5	100,00 %

Finansman Giderlerinin Grup Şirketleri ile İlgili Kısmı

İMKB'deki KOBİ niteliğindeki şirketlerin taşıdığı finansman giderleri yükünün grup şirketleri ile ilintili kısmına bakıldığında, incelenen şirketlerin büyük kısmında (% 60) oldukça düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Dağılım skalası % 77'lere genişletildiğinde bile, oran % 10'un altında kalmaktadır. Bu da, finansman giderlerinin büyük ölçüde şirketlerin kendi faaliyetlerinden kaynaklandığını göstermektedir. Diğer taraftan, grup şirketlerine ödenen faiz ve benzeri giderlerin finansman giderleri içindeki payına bakıldığında da benzer bir durumla karşılaşmakta, şirketlerin % 87'sinde bu oran % 1'in bile altında kalmaktadır.

KOBİ'lerin grup şirketleri lehine üstlenilen ve benzeri şirketlerden aldıkları faiz vb gelirlerin faaliyet kârlılığına etkisi incelendiğinde, bu tür gelirlerin faaliyet kârlılığına etkisinin herhangi önemli bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Grafik 5: İMKB'deki KOBİ Niteliğindeki Şirketlerin İhracat Potansiyeli

Şüpheli Alacaklar İçinde Grup Şirketlerinin Payı

Şirket alacaklarının tahsil kabiliyeti şirketin nakit akışını ve faaliyetlerin sürdürülebilirliğini doğrudan etkileyen hususların başında gelmektedir. Şüpheli alacaklar içinde de grup şirketlerinin payının yüksekliği ayrıca önem taşımaktadır. Şüpheli alacakların grup şirketleri ile kurulan ilişki sonucu doğması, söz konusu şirketin ve grubun mali durumunun kötüye gidişini gösterdiği gibi, örtülü kazanç aktarım şüphelerini de beraberinde getirmektedir. İncelenen şirketlere bakıldığında, şüpheli alacaklar içinde grup şirketleri ve ortakların payı yaklaşık % 16 gibi çok yüksek bir seviyede olmamakla birlikte, dikkat edilmesi gereken göstergelerin başında gelmektedir.

Satışlar İçinde Grup Şirketlerinin Payı

İncelenen şirketlerin gerçekleştirdikleri satışlar içinde grup şirketlerinin payı düşük düzeydedir. Şirketlerin % 70'inde bu oran % 5'in bile altındadır (Tablo 12). Dolayısıyla, şirket satışlarının büyük kısmının grup şirketlerinin dışındaki alıcılara yapıldığı görülmektedir. İncelenen şirketlerden % 10'unda ise satışlar içinde grup şirketlerinin payı % 60 ve üzeri seviyededir. Bu da İMKB'de işlem gören KOBİ niteliğindeki şirketler arasında bütünüyle homojen bir yapılaşma olmadığını göstermektedir.

VI- Genel Değerlendirme ve Sonuç

Uluslararası finansal sistemin işleyişinin

istikrarlı ve etkin olması amacına yönelik olarak hazırlanmış olan Basel II düzenlemelerinin, dünyada ve ülkemizde bugüne kadarki bankacılık ve kredi verme tekniklerinde köklü bir değişime neden olması ve bu kurallara uyum sağlayamayan bankaların kredi verme, çok sayıda kredi kullanan kuruluşun da kredi kullanma olanaklarının daralması beklenmektedir. Bankaların risk yönetim kültürünün gelişmesini hedefleyen Basel II standartları, başlangıçta bankaların müşterisi konumunda bulunan reel sektör firmalarını ve KOBİ'leri olumsuz biçimde etkileyecek ve kayıt dışılığı fazla olan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde uyum süreci zaman alacaktır. Ancak uyum sağlandıkça, bu etkiler olumluya dönecek, şirketlerde kurumsal yönetişimin artması ve kayıt dışılığın azalması yönünde doğal bir teşvik mekanizması oluşacaktır.

Basel II ile birlikte bazı maliyet kalemlerinde artış beklenmesine karşın, bankacılık sektörünün plase ettiği fon miktarı ve bunun içerisinde kredilerin payı, bankaların bilanço büyüme kapasiteleri ve farklı yatırım alanlarındaki kârlılıkları ile de yakından ilişkili olacaktır. Bu anlamda, kâr marjlarının daraldığı bir ortamda KOBİ kredilerinin bankalar için oldukça kârlı bir plasman alanı olarak görülmesi de mümkündür. Diğer taraftan, yeni süreçte her KOBİ'nin bir kredi derecesi olacaktır. Bunu bir dış derecelendirme şirketi yapabilecek olmasına rağmen, başlangıç döneminde tüm KOBİ'ler için bunu gerçekleştirmek zor gözükmemektedir.

Tablo 12: İMKB'deki KOBİ'lerin Satışları İçinde Grup Şirketlerinin Payı

Grup Şirketlerinin Satışları İçindeki Payı	Şirket Sayısı	Kümülatif Oran (%)
% 0	10	25,64 %
% 5	17	69,23 %
% 30	5	82,05 %
% 45	1	84,62 %
% 60	2	89,74 %
> % 60	4	100,00 %

Bu nedenle, geçiş döneminde bankalar kendi içlerinde bir "*içsel derecelendirme*" bölümü oluşturacak ve firmaları değerlendirip not verecektir. Bu süreçte yüksek not (*rating*) alan şirketler avantajlı duruma geçecek ve daha kazançlı çıkacaktır. Bu etkilerin farkında olarak uyum sürecinin gereklerini yerine getirebilen KOBİ'ler, fiyatlama avantajından yararlanabilecek, yabancı kaynak ihtiyaçlarını banka kaynaklı fonlardan karşılayabilecek ve benzer risk ölçümleri nedeniyle her bankadan aynı kredi fiyatını alabileceklerdir.

Bu çalışmada, İMKB'de işlem gören, 2004 yılında bilançosunu konsolide olmayan şekilde, enflasyon muhasebesi esasına göre düzenleyen imalat sektöründe faaliyet gösteren 105 şirket ele alınmış, bu şirketler içinde Basel II'ye göre KOBİ tanımına giren 41 şirketin mali tablo ve dipnotları kullanılarak, mali ve yapısal durumları; i) öz sermaye, ortaklık yapısı ve imtiyazlar, ii) aktif-pasif yönetimi ve ipotek kullanımı, iii) açık pozisyon durumu, iv) banka kredisi kullanımı, v) kârlılık, gelir-gider dengesi ve ihracat potansiyeli ile vi) grup şirketleri ile ilişkiler açısından incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, incelenen şirketler açısından Basel II'ye geçiş sürecinde ve derecelendirme notu alınması aşamasında karşı karşıya kalabilecekleri sorunlar araştırılmış ve satır başları ile ifade edilebilecek aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

İncelenen 105 İMKB şirketinden, net satış hasılatı itibarıyla Basel II'de yapılan tanıma göre % 57'sinin, Türkiye'de yapılan tanıma göre ise % 28'inin KOBİ niteliğinde olduğu tespit edilmiştir. Sektörel bazda incelendiğinde ise, KOBİ niteliğine haiz şirketlerin özellik-

le üç sektörde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Bunlar; tekstil (% 23), makine (% 15) ve gıda (%12) sektörüdür.

KOBİ niteliğindeki İMKB şirketlerinin karşı karşıya olduğu en önemli sorun *öz sermaye yetersizliği*dir. Bu şirketlerin % 54'ünün öz sermayesi 10 Milyon Euro'nun altındadır. Bu nedenle, söz konusu şirketlerin öz sermaye sorununu acilen çözmesi gerekmektedir. Ayrıca, KOBİ niteliğindeki şirketler büyük ölçüde işletme sahipleri tarafından fonlanmaktadır. Şirketlerin sahip olduğu öz sermaye tutarının toplam aktife oranı % 58'dir. Bu durum, KOBİ'lerin büyük ölçüde kendi öz sermayeleri ile faaliyet göstermek zorunda kaldıklarını gösterdiğinden, ölçek ekonomisine ulaşımın önündeki en büyük engellerden biridir ve Basel II sürecinde çözüm bekleyen konuların başında gelmektedir.

Şirketlerin ortaklık yapılarına bakıldığında, *aile şirketi* şeklinde bir yapılanma göze çarpmaktadır. Büyük ortaklar dışında kalan ortaklar ile halka açık olan kısmın payı, şirketlerin % 54'ünde toplam sermayenin % 40'ının altındadır. Bu hususa ve öz sermaye sorununun çözümüne yönelik olarak, şirketlerin halka açıklık oranları artırılabilir ve daha şeffaf hale gelmeleri temin edilebilir. Böylece, hem firmaya maliyetsiz yeni kaynak girişi sağlanmış ve sermaye yapısı güçlendirilmiş olur hem de derecelendirme kuruluşları gözündeki itibarları artabilir.

Basel II düzenlemeleri, kredi kullanımında ipoteklerin rolünü yeniden düzenlemekte ve daha sıkı hale getirmektedir. İMKB'de işlem gören KOBİ niteliğindeki şirketlerin kredi kullanımında verdikleri *ipoteklerin toplam aktife oranı, şirketlerin % 65'inde % 50'ye* kadar ulaşmış durumdadır. Basel II'de ipoteklerin kullanımı konusunda getirilen kısıtlamalar dikkate alındığında, şirketlerin bu konuda daha dikkatli olması gerekmektedir. Diğer taraftan, şirketlerin % 54'ünde tahsil edilecek alacaklar için alınan teminatlar % 5 ve daha düşük bir düzeyde olup, alacakların tahsil edilememesi durumunda firmalar için önemli bir risk unsuru oluşturmaktadır. Nitekim incelenen firmaların % 15'inde toplam alacaklar içinde şüpheli alacakların payı % 70 ve daha

üzeri seviyededir. Bu açıdan, söz konusu şirketlerin teminat alım ve alacak takip politikalarını gözden geçirmelerinde fayda bulunmaktadır.

Analiz sonuçları, KOBİ niteliğindeki şirketlerin, faaliyetlerinin finansmanında *uzun vadeli kaynak kullanımının çok düşük seviyede* (% 5-10) olduğunu göstermiştir. Ayrıca, şirketlerin % 73'ünden fazlasında uzun vadeli banka kredisi kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bu durum KOBİ'lerin, uzun vadeli yatırım yapabilme kabiliyetini olumsuz yönde etkilemektedir. Öte yandan, *şirketlerin % 63'ünde kullanılan banka kredilerinin toplam aktife oranı % 8'in altındadır*. Şirketlerin % 27'sinde ise banka kredisi bulunmamaktadır. Toplam borçlar içinde banka kredilerinin payına bakıldığında da benzer bir durumla karşılaşmaktadır. Şirketlerin % 50'sinde bu oran % 11 seviyesindedir. Bu tespit, KOBİ niteliğindeki şirketlerle bankalar arasındaki ilişkinin yeniden gözden geçirilmesi ve yapılandırılması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan, İMKB'de işlem gören ve kâr eden KOBİ niteliğindeki 20 şirketin *faiz ödeme güçleri* incelendiğinde, şirketler arasında oldukça dalgalı bir yapının olduğu gözlenmektedir. Şirketlerin % 40'ında bu oran 2 ve daha düşük seviyede, % 10'unda ise 2 ile 4 arasındadır.

İMKB'de işlem gören KOBİ niteliğindeki şirketlerin % 66'sı *açık pozisyon taşımakla birlikte*, açık pozisyonun toplam aktife oranı şirketlerin % 48'inde % 17'nin altında, % 28'inde ise % 17-33 arasındadır. Bununla birlikte, ekonomideki ani değişimler karşısında şirketlerin korunabileceği etkin bir risk yönetim stratejisinin olmaması, açık pozisyon riskinin yönetimi konusunda dikkatli olunmasını gerektirmektedir.

Analiz edilen şirketlerin 2004 yılı *aktif ve öz sermaye kârlılığı düşük seviyede* gerçekleşmiştir (ortalama % 8 ve % 12). Bu şirketlerin % 42,5'i kâr ederken, % 57,5'i zarar etmiştir. 2004 yılında 3 aylık hazine bonusu faizlerinin % 25-25 arasında olduğu düşünüldüğünde, söz konusu şirketlerin 2004 yılında kârlılıktan istenen ölçüde performans gösteremedikleri belirtilebilir. Bununla birlikte, kârli-

lığın büyük ölçüde esas faaliyetlerden kaynaklanması sevindiricidir. Basel II'ye hazırlık sürecinde, İMKB'de işlem gören KOBİ niteliğindeki şirketlerin zarar etmesine yol açıcı ve maliyet yükseltici hususların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Diğer yandan, üst düzey yöneticilere yapılan ödemelerin performans bazlı olmadığı, özellikle zarar eden şirketlerde üst düzey yöneticilere firma performansından bağımsız olarak ücret ödendiği gözlenmektedir. Bu şirketlerde üst düzey yöneticilere ödenen ücretlerin genel yönetim giderleri içindeki payı (% 11) ile kâr eden şirketlerdeki payı (% 12) arasında hemen hemen hiçbir fark yoktur. Bu açıdan, İMKB'de işlem gören KOBİ niteliğindeki şirketlerde *performans bazlı yönetim ihtiyacı* olduğu anlaşılmaktadır.

KOBİ niteliğindeki şirketlerin satışlarını genelde yurt içine yaptıkları, ihracatlarının *düşük seviyede kaldığı* görülmektedir. İncelenen şirketlerin % 40'ı satışlarının % 95'ini yerel piyasada gerçekleştirmiştir. Şirketlerin % 12,5'i ise satışlarının sadece % 5-15'ini yurt dışına yapmaktadır. Bu durum, KOBİ niteliğindeki şirketlerin ihracatçı şirket niteliğini kazanabilmesi için ilave tedbirler alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

İncelenen şirketlerin % 73'ünde grup şirketleri lehine üstlenilen yükümlülüklerin oranı % 5 ve daha düşük seviyededir. Grup şirketleri ile ilişkiler konusunda fazla bir sorun göze çarpmamakla birlikte, *özellikle % 5'lik bir şirket grubu için bu ilişkilerin yoğunluğu* (% 90), durumun gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan şirketlerin bütünüyle homojen bir yapıda olmadıkları söylenebilir. Diğer taraftan, şüpheli alacaklar içinde grup şirketleri ile ortakların payı % 16 seviyesinde olup, büyük boyutlara ulaşmamış olmakla birlikte dikkatle izlenmesi gerekmektedir.

Şirketlerin üretim miktarlarındaki değişim incelendiğinde, toplam *üretim* miktarındaki değişim % 3,5'de kalmıştır. Üretim miktarlarında pozitif bir trend görülmekle birlikte, GSMH'da gerçekleşen artış oranı dikkate alındığında, söz konusu değişim oranlarının henüz istenen seviyede olmadığı belirtilmelidir.

Şirketlerin % 46'sında sigortalanan tutar aktif toplamının % 54'ü ve daha altındadır. Şirketlerin sadece % 20'sinde sigorta tutarı aktif toplamına yakın ve daha yüksek seviyededir. Basel II sonrasında, şirketlerin derecelendirme sürecinde aktiflerin sigortalanmış olma seviyesi önem kazanacağından, bu oran yükseltilmesi gündeme gelecektir.

Finansal bilgilerin yanı sıra, niteliksel bilgiler de derecelendirme süreci içinde, daha iyi bir derecelendirme notu alabilmek için dikkate alınmaktadır. Bunların başında da "risk farkındalığı" gelmektedir. KOBİ'lerin risklerinin ne kadar farkında oldukları ve risklerini azaltma adına neler yaptıkları önem taşımaktadır. Maalesef bu konuda İMKB'deki şirketlerin birçoğu kur ve faiz riski başta olmak üzere etkin bir risk yönetimi gerçekleştirememekte, ani ekonomik dalgalanmalar sonucu ciddi anlamda piyasa riski ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Kredi ve piyasa riskinin yanı sıra, operasyonel risken korunmak için de firmalar tarafından somut adımlar atılmalıdır. Özellikle yeni gelişen teknolojik yapılanmaya paralel olarak bilgi sistemlerinin güvenliği ve denetiminde etkinlik sağlanmalıdır. Ayrıca, Basel II ile getirilen derecelendirme sistemi ile birlikte, işletmelerin derecelendirme notlarının "güncelliği" önem kazanacak, işletmelerin niceliksel ve niteliksel verilerini mevcut duruma kıyasla daha sıklıkla açıklamaları gerekecektir. Bu ise ancak, firma içi muhasebe ve raporlama sisteminin düzenli ve doğru bilgi üretebilmesi ile mümkündür.

Bu bulgulardan hareketle, gerek ulusal gerekse uluslararası alanda yeni yatırımlar yapmayı hedefleyen ve AB'ne girme aşamasında rekabet gücünü arttırmak isteyen, başta tekstil, makine ve gıda sektöründe faaliyet gösteren şirketler olmak üzere, KOBİ niteliğindeki tüm İMKB şirketlerinin mevcut mali yapılarını gözden geçirmeleri, bankalardan kredi kullanımında yaşayabilecekleri sorunlara karşı alternatif finansman kaynakları bulmaları ve kurumsal yönetim ilkelerini hayata geçirerek titizlikle tatbik etmeleri ve risk yönetimi konusunda hızlı adımlar atmaları gerekmektedir.

KOBİ niteliğindeki şirketlerin yeni getirilen

düzenlemelere uyum sağlayabilmeleri ve firmalarının kredi derecelendirme notunu yükseltebilmeleri için alabilecekleri diğer önlemler ile takip edebilecekleri stratejiler ise şu şekilde ifade edilebilir:

- Sermaye yapısı güçlendirilmelidir.
- Kayıt dışı işlemler kayıt içine alınmalıdır.
- Esas faaliyet konularında çalışılmalıdır.
- Uluslararası kabul görmüş standartlarda, şeffaf mali tablolar hazırlanmalıdır. Bu doğrultuda da, raporlama ve veri tabanı konularında gerekli teknoloji yatırımları yapılmalıdır.
- "Kurumsal Yönetim" kültürü, en üst düzey yöneticilerden tüm kurum çalışanlarına kadar yaygınlaştırılmalıdır.
- Basel II ile meydana gelecek değişikliklerin KOBİ'lere etkilerinin farkında olunmalı, bu doğrultuda aksiyon gösterilmeli ve performans göstergeleri kullanılmalıdır.
- Finansal araçlar kullanılarak faaliyet risklerinden korunulmalı, risk yönetimi ile ilgili nitelikli eleman istihdamına önem verilmelidir.
- Derecelendirme süreci etkin bir şekilde yönetilmelidir.

Diğer taraftan KOBİ niteliğindeki firmalar, 1991 yılında bu tip şirketlerin finansman ihtiyacını çözmek amacı ile kurulan Kredi Garanti Fonu İşletme ve Araştırma A.Ş. (KGF) ne benzer bir sistemin yapılandırılması ile sağlayacağı garanti ve kefaletlerle de, bankalardan kredi kullanırken yaşayabilecekleri teminat problemini çözebilirler. Riskin paylaşımı ilkesine dayanan kredi garanti sistemi sayesinde, daha geniş bir kesime, düşük maliyetle, devamlı bir kredilendirme imkânı sağlanabilmektedir. Ayrıca KOBİ'lerin ihtiyacına göre, orta-uzun vadeli, uygun koşullu kredi alabilmeleri de kredi garantisi ile kolaylaşmaktadır.

Basel II uygulamalarının G-10 ve AB ülkelerinde 2007 yılında başlaması planlanmış olmakla beraber, KOBİ niteliğindeki şirketler yatırım yapmaya başlamak için bu tarihi beklememeli, kritik iş planlarını hazırlamak sure-

Dairesi Çalışma Raporu, 2005/3.

- Yüksel, A., "Basel II'nin KOBİ Kredilerine Muhtemel Etkileri", *BDDK Araştırma Raporları*: 2005/4, Ağustos 2005.

- Yüksel, Ö., Taşkan, E.S., "Basel II Kriterleri ve KOBİ'lerin Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesine Etkileri", *EBSO*, İzmir, 29 Eylül 2005.

Dipnotlar

1) 1996 yılında gerçekleştirilen yeni düzenlemenin altında yatan en önemli neden, 1994 yılında yaşanan Meksika krizi ve bunun sonucunda uluslararası finansal sistemde ortaya çıkan riskler ve problemlerdir.

2) N. İlseven, "Yeni Uluslararası Bankacılık Mimarisi: Basel II ve KOBİ'lerin Finansmanı, Etkileri, Beklentiler", *Türkiye Finans Yöneticileri Vakfı*, İstanbul, 16 Eylül 2005.

3) Bu koşullar; (i) ülkede gelişmiş ve uzun süredir devam eden ticari gayrimenkul piyasasının bulunması, (ii) ipotek karşılığı kullanılacak kredinin, ipotek alınacak gayrimenkulün piyasa değerinin % 50'sini geçmemesidir.

4) Derecelendirme kuruluşlarına örnek olarak; Standard&Poors, Moody's ve Fitch verilebilir.

5) Bu uygulamada kritik bir husus vardır. Derecelendirme kuruluşları tarafından verilen ülke/hazine notu, bu kuruluşların ülkelere ilişkin bilgileri erken alamamaları sonucu piyasaları yönlendiren değil, takip eden niteliktedir. Bu açıdan, kredi kullanıcıları zaman zaman sıkıntı yaşayabilir.

6) Griffith-Jones ve Spratt (2001) tarafından yapılan çalışma da, uluslararası bankaların Basel

II'ye geçmesi halinde, gelişmekte olan piyasalara açılan banka kredisinin önemli ölçüde azalacağını ve/veya uluslararası borçlanma maliyetinin ciddi şekilde artacağını ileri sürmektedir.

7) Avrupa'daki durumun tersine, şirketlerin yaygın olarak bir kredi notuna sahip olmadığı bir yapıda, düzenli bir veri seti ve uygun derecelendirme sistemleri mevcut ise, doğrudan "içsel derecelendirme yaklaşımı"nın uygulanması daha anlamlı olacaktır.

8) BDDK (2004), Basel II Sayısal Etki Çalışması (QIS) Değerlendirme Raporu.

9) BDDK (2004), Basel II Sayısal Etki Çalışması (QIS-TR) Değerlendirme Raporu.

10) Yapılan çalışma, bankaların 2003 yılındaki mevcut portföyleri üzerinden ve standart yöntemler esas alınarak gerçekleştirilmiştir.

11) Gazi Erçel, "Basel II ve KOBİler", *Sabah Gazetesi*, 09/09/2005.

12) Rakamsal veriler, 25 Mayıs 2005 tarihinde Finans Kulüp'te düzenlenen Akdenet Konferansı çerçevesinde sunulan, "KOBİ'ler ve Finansal Hizmetler" başlıklı çalışmadan alınmıştır.

13) Veriler, TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu'nun, 28/06/2006 tarihinde düzenlenen "Risk Yönetimi ve Basel II'nin KOBİ'lere Etkileri" konulu toplantıda yaptığı açılış konuşması metninden alınmıştır.

14) Şirketlerin 2005 yıl sonu mali tabloları, ancak 2006 Mart ayı içinde eksiksiz elde edilebildiğinden, zaman kısıtı nedeniyle 2005 yılına ilişkin veriler kullanılarak detaylı analiz yapılamamıştır.

tiyle proaktif davranarak eksikliklerini belirlemeli ve bunlara yönelik çözümlerini bir an önce hayata geçirmelidirler. Nitekim bu amaçla yapılacak yatırımların maliyetleri dikkate alındığında, bunların ancak uzun dönemde gerçekleştirilebileceği ve belli bir nakit akımını gerektireceği ortaya çıkmaktadır.

Ülkemiz açısından önem taşıyan bir başka nokta da, Basel II'ye uyumun Türkiye'de faaliyet gösteren mali ve reel sektör kuruluşları için aynı zamanda AB standartlarına da yakınsama sağlanması anlamına gelecek olmasıdır. Bu itibarla, önümüzdeki dönemde atılması gereken adımlar büyük önem taşımakta ve AB'ne giriş öncesinde uluslararası entegrasyonun sağlanmasında bir anlamda önkoşul niteliği taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında Basel II bir fırsattır ve iyi değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Altman, E.I., Sabato, G., "The Impact of Basel II on SMEs", *The Newspaper of Financial Engineering*, Nov./Dec. 2005 issue, www.fenews.com
- Altman, E.I., Sabato, G., "Effects of the New Basel Capital Accord on Bank Capital Requirements for SMEs", *Journal of Financial Services Research* 28, 2005, pp. 15-42.
- Aras, G., "Basel II Uygulamasının KOBİ'lere Etkileri ve Geçiş Süreci", *Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2005.
- Aras, G., "Türk KOBİ'lerinin Küreselleşme Sürecinde Yeni Roller ve Sorunları", *Friedrich Ebert Vakfı*, İstanbul, 2002.
- Bank for International Settlements, "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards", 2004, www.bis.org
- Bank for International Settlements, "Implementation of Basel II: Practical Considerations", 2004, www.bis.org
- "Basel II for SMEs", UEAPME, www.sme-basel2.com
- "Basel II Sayısal Etki Çalışması (QIS-TR) Değerlendirme Raporu", *BDDK Araştırma Dairesi*, 2004.
- Berger, A.N., "Potential Competitive Effects of Basel II on Banks in SME Credit Markets in the

United States", February 2004.

- Erçel, G., "Basel II ve KOBİ'ler", *Sabah Gazetesi*, 09/09/2005.
- Ercan, M.K., "KOBİ Borsaları", 22 Mayıs 2005, Bandırma.
- Griffith-Jones, S., S. Spratt, "Will the Proposed New Basel Accord have a Net Negative Effect on Developing Countries", *Institute of Development Studies*, University of Sussex, 2001.
- Hançerli, M., Gökgönül, S.E., "Basel II Uygulamalarının KOBİ'lere Etkileri", Konya, Haziran 2005, www.sekerbank.com.tr
- "How to deal with the New Rating Culture: A Practical Guide to Loan Financing for Small and Medium-Sized Enterprises", *European Commission*, July 2005.
- İlseven, N., "Yeni Uluslararası Bankacılık Mirası: Basel II ve KOBİ'lerin Finansmanı, Etkiler, Beklentiler, Türkiye Finans Yöneticileri Vakfı, İstanbul, 16 Eylül 2005.
- Konesny, P., "Basel II and the Consequences for SMEs", *European Parliament Workshop*, 2003.
- "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik", *Resmî Gazete*, 19/10/2005.
- Özcan, H., "KOBİ'ler İçin Yeni Kredi ve Finansman Kuralları: Basel II", *TOBB*, Bursa, 19 Eylül 2005.
- "Risk Yönetimi ve Basel II'nin KOBİ'lere Etkileri", *Türkiye Bankalar Birliği*, Yayın No. 228, Eylül 2004.
- Sargon, A.U., "Basel II Uygulamasının KOBİ'lere ve Bankacılık Sistemine Etkileri", *T. Halk Bankası*, 1 Nisan 2005, Tesk Hotel, Ankara.
- Saurina, J., Trucharte, C., "The Impact of Basel II on Lending to Small and Medium Sized Firms: A Regulatory Policy Assessment Based on the Spanish Credit Register", *Bank of Spain*, June 2003.
- Türkan, E., "Türk Ekonomisinde Makro Kredi Kanalı: Ölçek ve Kalite Açısından Bir Değerlendirme", 2004, www.tcmb.gov.tr
- Ulst, I., Raa, R., Goethe, J.W., "Basel II and Lending to SMEs: What Lies Ahead?", *EBS Review*, Summer 2003, ss. 62-74.
- Yayla, M., Kaya, Y.T., "Basel II, Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci", *BDDK Araştırma*